

Okupácia, normalizácia a akí sme?

Píše rektor BISLA Samuel Abrahám

Ak sú ľudia postavení pred osudovú voľbu zachovať si rovnú chrbtovú kosť alebo prežiť, drvivá väčšina zlyhá. Dnešné časy sú výnimočné v tom, že nás pred takéto rozhodnutie nestavajú.

Výročie okupácie Československa v roku 1968 si v týchto časoch pripomíname rutinne, spomenieme osoby a obsadenie ako niečo sa nás takmer netýka. Média deň-dva prezentujú toto násilné ukončenie Pražskej jari a povrchne sa zrekapitulujú príčiny a dôsledky okupácie. Kritici Pražskej jari zdôrazňujú, že to, čo viedlo k okupácii, bolo bez nádeje na úspech. Komunisti reformovali komunistov v režime, ktorý sa reformovať nedal. Obhajcovia Pražskej jari zas tvrdia, že Československo v roku 1968 bola posledná šanca zreformovať komunistický režim. To však Moskva nemohla dopustiť, zhodnú sa obaja, pretože žiadne impérium nemá a nechce mať ľudskú tvár.

Inváziu samotnú nemožno vnímať izolovane. Bola to tragická epizóda v dvadsaťročnom období, ktoré sa začalo kongresom spisovateľov v roku 1967, organizovanom Jurajom Špitzerom (minulý týždeň by sa dožil 95 rokov), na ktorom najodvážnejšie prejavy Milana Kunderu a Ludvíka Vaculíka rozprúdili spoločenskú a politickú diskusiu v celej krajine.

Druhé dejstvo tvorila Pražská jar (január až [august 1968](#)) a tá ukončila éru na čele s dogmatikom Antonínom Novotným. Do čela bol dosadený Alexander Dubček ako kompromisný kandidát po spore medzi reformátormi a starou garnitúrou. Oba tábory ho vnímali ako slabocha, ktorého dokážu ovládať, respektíve, ktorý neurobí veľa škôd.

Dubček sa však zhostil svojej úlohy prekvapujúco rázne a tak ako Gorbačov o dvadsať rokov neskôr, podporoval reformný proces, politickú pluralizáciu a odmietol obnoviť cenzúru. Gorbačova zvonka nemal kto zastaviť, Dubčeka áno. Brežnev a Kosygin nariadili inváziu a polmiliónová armáda vtrhla v noci z 20. na 21. augusta do Československa.

Šesť slávnych mesiacov

Nasledovalo najzvláštnejšie obdobie v našej histórii. Trvalo sedem mesiacov a zásadne ho poznačila smrť Jana Palacha v januári 1969. Pred augustom spoločenský a politický pohyb diktovala relatívne malá skupina intelektuálov a následne politických reformátorov – zvyšok národa sa s úžasom a pasívne prizeral, hoci reformy vítal.

Po 21. auguste Dubčekovo vedenie uniesli do Moskvy a intelektuáli nedokázali klásť odpor brachiálnej moci okupantov. Ruskí lídri chceli dokonca dosadiť akúsi revolučnú vládu robotníkov a roľníkov, pravdepodobne na čele s Biľakom, Indrom a Kapekom.

Čo sa však následne stalo, bol takmer zázrak. Okupanti vôbec nečakali, že milióny obyvateľov budú klásť pasívny a gándhiovsky rázny odpor proti polmiliónovej, po zuby ozbrojenej armáde. Texty a karikatúry, ktorými boli oblepené mestá, sršali vtipom,

inteligenciou a nesmiernou invenčnosťou. Pocit spolupatričnosti, solidarity a nenávisti k okupantom dokázal načas paralyzovať Brežnevove plány.

Tento jednotný odpor trval do októbra-novembra 1968 a podarilo sa nemysliteľné. Moskva prepustila Dubčeka a jeho vládu a okupačná „revolučná vláda“ sa napriek polmiliónovej vojenskej podpore skrývala a tajila svoju identitu.

Samozrejme, súdržnosť nemohla nadtľho odolávať geopolitickej realite a tlaku. Supervel'moc si rázne urobila poriadok v jednej zo svojich západných provincií. Reformný chrám zbúrала a státisíce Slovákov a Čechov sa rozprchlí po svete. Strach sa začal zmocňovať väčšiny tých, čo zostali. Totiž, ich vláda a vlasť ostali osamotené, konfrontujúť ruských politikov s ich koloniálnou mentalitou, ktorej sa, ako vidíme, nezbavili dodnes.

Úzkostné obdobie

Palachovo upálenie spadá práve do tohto úzkostného obdobia nastupujúcej beznádeje. Svojím činom prosí spoluobčanov, aby vydržali a nezradili tú jednotu, ktorá paralyzovala okupantov. To je posolstvo jeho obete, výkrik dešperátnej mladej duše, ktorá sa nemohla prizerat', ako strach a neistota menili spoločnosť na poslušné stádo. Jeho obeť bola zúfalým gestom, avšak legitímnou reakciou na zlyhanie a nešťastie vlastnej spoločnosti.

Po palachiáde odštartovali dva devastujúce procesy, ktoré Slovákov a Čechov postupne zlomili. „Obnovenie poriadku“, ako normalizáciu brilantne opísal Milan Šimečka, znamenalo nastolenie režimu, ktorý odstránil všetky reformy z roku 1968. Bolo to v réžii ruských lídrov, ale s nadprácou domácich quislingov na čele s naším výrečným intelektuálom Gustávom Husákom.

Tí istí lídri, požehnaní Moskvou, programovo a úmyselne pokorovali a ponížovali milióny svojich spoluobčanov. Straníci aj nestraníci museli prejsť ponížujúcimi previerkami a tým sa zároveň stali spoluzodpovednými a zároveň rukojemníkmi nového politického poriadku.

Každý preverený jednotlivec sa musel podpísať pod túto perfídnosť: „Súhlasím so vstupom vojsk Varšavskej zmluvy v auguste 1968 ako s internacionálnou pomocou československému ľudu.“ Tí, čo nesúhlasili, a bola ich menšina, boli následne šikanovaní, marginalizovaní a ak nemlčali aj zatváraní. Ich rodinní príslušníci boli postihovaní, či už degradáciou v práci, nemožnosťou študovať na vysokej škole, či zákazom cestovať do zahraničia.

Normalizácia v nás

Dnes tí, čo sa narodili po roku 1968, väčšinou poznajú okupáciu cez čiernobiele dokumenty v televízii ako historickú udalosť, nie príliš rozdielnu od tých v rokoch 1918, 1938 či 1948. Avšak tí z nás, čo rok 1968 zažili, ho vnímajú cez vlastnú subjektívnu optiku. Dovolím si tvrdiť, že mnohí sme stále poznačení jeho búrlivým priebehom a hlavne jeho dozvukmi počas normalizácie. Tá sa dnes takmer nespomína, a keď, tak akoby to bolo niečo externé, mimo nás.

O beznádeji miliónov ľudí, o našom kolektívnom zlyhaní a ponížení nik príliš hovoriť nechce. Každý z nás v tej dobe prešiel desiatkami malých či veľkých kompromisov, trápneho mlčania a obavy ozvať sa. Dnes sa smežeme z absurdnosti primitívneho jazyka a vyprázdnenosti komunistickej ideológie, ktorej neverili ani komunistickí papaláši.

Normalizáciu však netvorili len idioti na ÚV či tieň eštechákov medzi nami. Normalizáciu sme tvorili aj my, čo sme ju prežili. Po vyše štvrtstoročí by nám to už malo byť jedno, to je však chyba. Rok 1968 a to, čo prišlo po ňom, nám ponúka lepšie pochopiť „akí sme“.

Dôležité je uvedomiť si, že to, čo nasledovalo po okupácii, tak ako po nespočetných udalostiach v dejinách, vypovedá aj o ľudskej povahe, o tom, kde sa nachádza v človeku bod, hranica, v ktorom ho okolnosti zlomia.

Výsledok je ten, že drvivá väčšina sa podriadi alebo utečie, zopár jednotlivcov sa vzoprie a tých sa režim snaží zošrotovať. A zopár ľudí si siahne na život tak ako Palach, Majakovskij či Walter Benjamin – vnímajúc beznádejnosť čias a vlastnú neschopnosť dosiahnuť zmenu. Veľké dejiny sú k osudu jednotlivca indiferentné, nemajú z neho strach, keďže ich neohrozuje.

Pokojné časy

Je pravdepodobné, že tak ako v minulosti aj v budúcnosti tí, čo prídu po nás, budú konfrontovaní podobnou skúškou charakteru či fyzického, či psychického násilia ako po roku 1968. Vieme, že za určitých okolností, ak sú ľudia postavení pred osudovú voľbu zachovať si rovnú chrbtovú kosť alebo prežiť, drvivá väčšina zlyhá. Nie je to lamentovanie nad ľudskou náturou či mizériou, ale konštatovanie vyplývajúce z historickej skúsenosti.

Eštechák vo filme Horiaci ker lakonicky, po poldeci erárnej vodky, vraví: „Ľudia sú ako zvieratká, starajú sa len o seba, maximálne o svoje mláďatá, ale nakoniec konajú, ako sa im prikáže.“ Táto veta vyjadruje cynizmus a relativizuje jeho zlyhanie. Vyjadruje však aj paradox nášho údely, ale aj skrytú túžbu nebyť konfrontovaný s takouto osudovou voľbou.

Dnešné časy sú vlastne výnimočným obdobím. Nik nás nestavia pred takú voľbu. Politika v liberálnej demokracii nás našťastie nenúti ani do roly hrdinov, ale ani do roly slabochov či zradcov. Z pohľadu dejín vlastne žijeme dnes v luxuse. Dokonca dokážeme prežiť či prevegetiť bez toho, aby sme sa zaujímali o politiku. To pred rokom [1989](#) a vlastne ani počas mečiarizmu možné nebolo.

Ako dlho potrvajú tieto „pohodlné časy“? Dejiny sú v tomto ohľade skeptické. Obdobia stability nikdy netrvali dlho. To je vlastne memento roku 1968, okupácie a normalizácie. To je aj výzva, aby sme dobre zvážili, ako sa správať v dnešných časoch a vážili si politický režim, v ktorom môžeme, ale nemusíme konať tak, ako nám bývalý eštechák, populista, ideológ, milionár či vodca prikáže.